

UNIwersYTET SZCZECIŃSKI
WYDZIAŁ TEologicZNY
KATEDRA HISTORII KOŚCIOŁA

Zbigniew Pawłowski

**DZIEJE PARAFII KATOLICKIEJ POD
WEZWANIEM ŚWIĘTEGO JÓZEFA W
ZAGÓRZYCY W LATACH 1951- 2008**

Kod pracy magisterskiej:

10. Historia kościoła

Praca magisterska
Napisana pod kierunkiem
ks. prof. zw. dra hab. Lecha Bończy - Bystrzyckiego

SZCZECIN 2008

SPIS TREŚCI

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW.....	5
WSTĘP.....	6
I. ZARYS DZIEJÓW PARAFII EWANGELICKIEJ ZAGÓRZYCA DO 1945 ROKU	
1. Z dziejów miejscowości Zagórzycy.....	9
2. Historia kościoła w Zagórzycy do 1945 roku.....	16
3. Dzieje Kościoła na Pomorzu Środkowym.....	24
II. POŁOŻENIE, LUDNOŚĆ GMINY DAMNICA I STRUKTURA ORGANIZACYJNA PARAFII ZAGÓRZYCA	
1. Charakterystyka terenu: rzeźba terenu, wybrane cechy klimatu.....	35
2. Ludność.....	39
3. Struktura organizacyjna parafii od 1951 roku.....	47
III. DUCHOWIEŃSTWO.....	51
IV. ROZWÓJ BUDOWNICTWA SAKRALNEGO	
1. Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Józefa w Zagórzycy.....	67
2. Kościół filialny pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Damnicy.....	80
3. Kościół filialny pod wezwaniem świętego Stanisława Kostki w Domaradzu.....	88
V. DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKA	
1. Katechizacja, działalność oświatowa i kulturalna.....	96
2. Życie religijne.....	104
ZAKOŃCZENIE.....	114
BIBLIOGRAFIA.....	115
<i>SPIS ZDJĘĆ, TABEL, RYSUNKÓW</i>	122

WSTĘP

Parafia w wielu wyznaniach chrześcijańskich jest określeniem najmniejszej jednostki administracyjnej i wspólnoty wiernych, której ośrodkiem jest kościół parafialny.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego Kościoła rzymskokatolickiego parafia to określona wspólnota wiernych, utworzona na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą troskę pasterską, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi¹.

Słowa „parafia” pochodzi z języka greckiego *paroikéō*, co znaczy „mieszkać obok”. W takim pierwotnym znaczeniu używano tego określenia w Starym Testamencie, w Nowym Testamencie jako nazwę pobytu wiernych na obczyźnie, gdy ojczyzną właściwą jest niebo².

Pojęcie parafii ewoluowało w ciągu dziejów Kościoła i obecnie odwołuje się ono przede wszystkim do wspólnotowego życia wiernych. We współczesnych koncepcjach teologicznych parafia jest obrazem Kościoła, miejscem, gdzie wspólnota chrześcijańska, zgromadzona wokół stołu eucharystycznego, stanowi jedno serce i jednego ducha, skąd czerpie siłę potrzebną, by żyć zgodnie z nakazem Ewangelii.

Celem pracy jest przedstawienie życia w parafii pod wezwanie świętego Józefa w Zagórzycy jakie toczyło się na przełomie blisko sześćdziesięciu lat. Jest to pierwsza synteza w takiej formie na ten temat. Podstawowym źródłem napisania pracy są dokumenty rękopiśmienne zdeponowane w archiwum parafii, takie jak: księgi sakramentów, pogrzebów, ogłoszenia parafialne, sprawozdania, osobne notatki księży. Dużym utrudnieniem w odtworzeniu historii, jest fakt zaginięcia kroniki parafialnej, która według Schematyzmu Diecezji koszalińsko-

¹ KPK, kan. 515.

² Biblia Tysiąclecia, Poznań 2002, 1 P 1,17.

kołobrzesckiej z roku 1987 prowadzona była od 1949 roku³. Bardzo dużo informacji dotyczących parafii publikowana była w języku niemieckim, takie jak m.in. „Der Landkreis Stolp in Pommern” autorstwa K. H. Pagel, czy Gemeinde Sageritz Landreis Stolp, których autorem jest były mieszkaniec Zagórzycy- K. F. Wenzlaff. Wiele informacji na temat parafii zaczerpnąłem z czasopism niemieckich, które dzięki uprzejmości pana F. Loll zostały udostępnione z muzeum Stolper Heimatstube w Bonn. Cennym źródłem informacji były schematyzm diecezjalne: gorzowski, koszalińsko- kołobrzescki i pelpliński oraz ordynariatu gorzowskiego z 1955 roku i administracji apostolskiej, kamieńskiej, lubuskiej i prałatury pilskiej z 1949 roku. W związku, iż materiały drukowane nie zwierały odczuć parafian w pracy posłużyłem się metodą rozmowy z parafianami.

Treść niniejszej pracy zależna jest od podstawy źródłowej. W miarę wyczerpująco na tyle ile było informacji starałem się przedstawić struktury parafii, stan budynków sakralnych oraz pracę duszpasterską w parafii.

Temat pracy został opracowany w pięciu rozdziałach. W pierwszym rozdziale ukazana została historia parafii ewangelickiej z uwzględnieniem historii miejscowości Zagórzycy i terenu Pomorza Zachodniego.

Rozdział drugi omawia charakterystykę położenia geograficznego wraz z procesem tworzenia się struktur ludnościowych i kościelnych po drugiej wojnie światowej na terenach Gminy Damnica i parafii Zagórzycy.

W rozdziale trzecim zostało przedstawione duchowieństwo parafii w Zagórzycy, osiągnięcia, zasługi i błędy pracujących na tych terenach księży.

³ Schematyzm Diecezji Koszalińsko- Kołobrzesckiej, Koszalin 1987, s. 247.

Rozdział czwarty to charakterystyka budownictwa sakralnego na terenie parafii: kościoła w Zagórzycy, Damnicy i Domaradzu.

Ostatni rozdział to przedstawienie pracy duszpasterskiej z akcentem na katechezę i praktyki religijne wiernych.

W tworzeniu pracy wykorzystano metodę analityczno- statystyczną oraz metodę historyczno- krytyczną.

ROZDZIAŁ I

ZARYS DZIEJÓW PARAFII EWANGELICKIEJ W ZAGÓRZYCA DO 1945 ROKU

1. Z dziejów miejscowości Zagórzycy

Fot. 1, Zdjęcie lotnicze miejscowości Zagórzycy, na pierwszym planie kościół p.w. świętego Józefa, 2007 rok.

Zagórzycy to wieś sołecka o nadzwyczaj idyllicznym położeniu z malowniczymi zagrodami o bogatej historycznej przeszłości. Położona jest na Wysoczyźnie Damnickiej, w północno-zachodniej części województwa pomorskiego, wschodniej części powiatu słupskiego.

Administracyjnie Zagórzycy podlega Gminie Damnica z siedzibą władz samorządowych w miejscowości Damnica. Jest to gmina wiejska o

charakterze rolniczo-leśnym. Na strukturę organizacyjną gminy składa się 28 miejscowości, w tym 17 sołectw⁴.

Gmina zajmuje według stanu z roku 2007 powierzchnię 16 781 ha i pod względem powierzchni znajduje się na 50 miejscu wśród 98 samorządowych wiejskich gmin województwa pomorskiego. Ludność gminy to 6319 mieszkańców w tym w Zagórzycy 274 (stan na 31.12.2007 rok)⁵.

Dużym walorem Gminy Damnica jest niewielka odległości od Morza Bałtyckiego- północne fragmenty gminy w linii prostej są oddalone o około 18 km od brzegu morskiego.

Zagórzycza położona jest o około dwunastu kilometrów na wschód od miasta Słupsk na skraju doliny okresu zlodowacenia, przez którą przepływa rzeka Charstnica. Oddzielała ona miejscowość i pola uprawne na zachodzie od niewielkiej osady Zagórzyczek i pól uprawnych na wschodzie.

Nazwa miejscowości Zagórzycza to nazwa topograficzna od wyrażenia „za górą”. Dawne zapisy nazwy miejscowości brzmiały następująco: Sagerick (1440), Zaghertcze (1485), Sageritz (1571). Dwie pierwsze nazwy pochodzą z słowiańskiej kultury natomiast ostania nazwa ściśle związana jest z kulturą niemiecką⁶.

Charakterystycznym typem zabudowań dla wsi były oszalowane deskami zielone domy z białymi okiennicami. Niektóre z ciekawych form architektury do dzisiejszego dnia odzwierciedla kilka budynków miejscowości. Jest to m.in. chałupa nr 44, murowano-szachulcowa (otynkowana) z końca XIX wieku, chałupa nr 50, odeskowana, szachulcowa z końca XIX wieku⁷, obecnie kryta eternitem i kilka innych

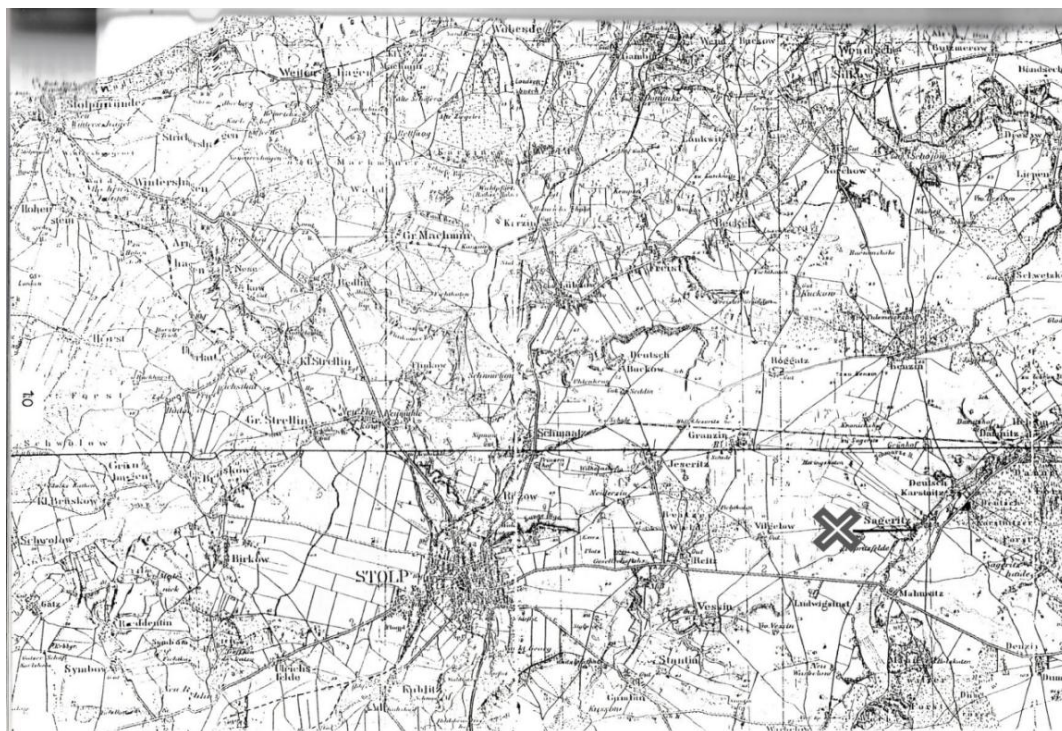
⁴ <http://www.damnica.xt.pl/> stan na dzień: 05. 04. 2008.

⁵ AUG Damnica, Rejestr ewidencji ludności Gminy Damnica, Damnica 2008

⁶ E. Rzetelska- Feleszko, J. Duma, Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego, Warszawa 1991, s. 103.

⁷ <http://www.powiatslupsk.info/zagorzycza.htm>, stan na dzień: 01.02.2008.

budynków mieszkalnych czy gospodarczych w dużej jednak mierze do dzisiejszych czasów przebudowanych.

Fot. 2, Mapa Pomorza Środkowego, stan na XIX w

Biorąc pod uwagę rodzaj osady Zagórzycza jest małą wsią uliczną. Jako, że założenie wioski sięga bardzo odległych czasów, źródła od XIII wieku do XVII są bardzo skąpe. Zagórzycza pojawia się w nich, jednakże brak związanych z miejscowością opisów. Najstarsze źródła wskazują, iż miejscowość powstała niewiele później niż 1250\1280 roku. Prawdopodobnie właścicielem do tych lat była rodzina Zitzewitzów z Motarzyna⁸. W tym okresie powstała warownia ulokowana w bagnistym przedpolu miejscowości, która blokowała drogę ze Słupska do Lęborka położonego na terytorium Zakonu Szpitala Najświętszej Panny Marii Domu Niemieckiego w Jerozolimie (Zakon Krzyżacki). Zamek warowny Zagórzycza stał prawdopodobnie na wzgórzu, którego część określano w tradycji ludowej jako „Ceterberg” (Käteberg). Przekaz o nazwie

⁸ K. F. Wenzlaff, Gemeinde Sageritz Landreis Stolp - Berichte und Sammlungen, Hademarschen 1999, s. 182.

„Ceterberg” określające wzgórze we wsi Zagórzycy pochodzi prawdopodobnie z opisów umocnień obronnych Germanów i Rzymian.

W 1401 roku Jarosław, Lorenc i Bogusław Kutzeke sprzedali osadę za 1000 Finkenaugen (moneta używana w XIV i XV wieku na obszarach Pomorza i Meklemburgii) Bogusławowi VII, a w latach 1401\1410 nastąpiło zburzenie warowni na życzenie Zakonu Krzyżackiego.

Książę Bogusław VIII rozpoczął odbudowę grodu. Jednak jego zamiary nie powiodły się. Budowa zamku została przypuszczalnie przerwana w wyniku interwencji Słupszczyzan. Legenda głosi, że obywatele Słupska w obawie przed ograniczeniem ich wolności i praw jakie mogły wynikać z usytuowania zamku w Zagórzycy ruszyli do wsi i zniszczyli już stojące mury zamkowe. Pozostały jedynie po nich wielkie ilości kamienia, które miejscowi chłopci zwozili z okolicy⁹. Od roku 1440 miejscowość Zagórzycy została darowana przez Bogusława VIII we władanie miastu Słupsk.

Książę Bogusław X żyjący w latach 1474- 1523 przepisał swojej matce księżnej Zofii w 1485 roku dzierżawę z Zaghercze- nazwa z dialektu słowińskiego co brzmi, oznacza „po drugiej stronie góry”, „za górą”¹⁰.

W 1556 roku książę Barnim przekazał Zagórzycę jako lenno Bartolomeuszowi Schwawe w uznaniu za jego zasługi, służbę dla księcia.

Według tabel podatkowych Królewskiego Urzędu Pruskiego w Słupsku wynika, że w 1732 roku z miejscowości Zagórzycy widnieją następujące wpisy: Jochem Albrecht- sołtys, chłopci Han ß Albrecht, Martin Widenhöfft, Jürgen Brandenburg, Jochem Albrecht, Han ß Varsbotter, der Krüger oraz David Schramm i Martin Korth chłopci małorolni¹¹. W tym okresie wiemy, że istniała w miejscowości karczma, był kowal oraz znajdował się dom wdów po zmarłych kaznodziejach.

⁹ W. Łysiak, Grody, zamki, kościoły. Legendy i podania z Pomorza Zachodniego, Międzychód 1995, s. 63.

¹⁰ Historia Słupska pod red. S. Gierszewskiego, Poznań 1991, s. 113.

¹¹ K. H. Pagel, Der Landkreis Stolp in Pommern, Lübeck 1989, s. 840.

W czasach wojen napoleońskich teren miejscowości Zagórzycy wraz z przyległymi terenami odegrał ważną rolę. To tu podczas kampanii napoleońskiej na Pomorzu 18 marca 1807 roku odbyła się ważna bitwa¹². Pruski oddział majora Schilla pod dowództwem porucznika Brunnowa zaskoczył kwaterujący we wsi oddział kawalerii saskiej i polskiej dowodzony przez generała Sokolickiego walczącego u boku Napoleona. Bitwa miała początkowo przebieg w samej wsi, a później przeniosła się na pola między Zagórzycą a Mianowicami. W bitwie tej było 32 zabitych, rannych było 25 kawalerzystów a do niewoli pruskiej wzięto 7 żołnierzy generała Sokolickiego¹³. Oddział polsko- saski został rozproszony po okolicy a tym samym z potyczki zwycięsko wyszły wojska pruskie. Marszałek Franciszek Józef Lefebvre, późniejszy książę gdański w liście do Napoleona z dnia 20 marca tego roku pisanym w Pruszczy Gdańskim donosił: - „Wysłany w połowie marca w stronę Szczecina oddział kawalerii saskiej i pospolitego ruszenia polskiego w sile 150 szabel został w okolicy Słupska napadnięty przez grupę partyzantów obliczoną na 400 konnych i 800 pieszych”¹⁴.

Upamiętnieniem potyczki 8 marca 1807 roku jest obelisk wzniesiony przez Związek Weteranów Zagórzycy 1910. Stoi on do dzisiejszych czasów przy szosie łączącej Zagórzycę z Mianowicami. Pomnik ten był wzniesiony dzięki funduszom przekazanym przez cesarzową Niemiec Augustę Wiktorię, fundatorkę m.in. kościoła katolickiego św. Ottona w Słusku¹⁵. Sama cesarzowa brała udział w uroczystości odsłonięcia obelisku przy okazji wizyty cesarskiej pary w Słusku.

¹² Z. Machura, Z ziemi włoskiej do Słupska. Opowieść legionowa, Słupsk 2003, s.17.

¹³ Kroczyński H., Wojsko Polskie na Pomorzu Zachodnim i Krajnie w 1807, Warszawa 1990, s. 232.

¹⁴ Z. Machura, Z ziemi włoskiej do Słupska. Opowieść legionowa, Słupsk 2003, s. 18.

¹⁵ Der Sieg der Schillichen Keiter bei Mahnwik, Zeitung für Ostpommern, Nr 21, 1936.

Fot. 3, Pomnik granitowy upamiętniający bitwę z 18 marca 1807 roku pomiędzy wojskami napoleońskimi a oddziałami pruskimi, 1910 rok.

Okres pierwszej wojny światowej (1914- 1918) nie zakłócił zbytnio życia ludzi z Zagórzycy. Jedynie kilku mieszkańców miejscowości uczestniczyło walkach w garnizonach pruskich. Na terenach Pomorza Środkowego nie odnotowujemy jakiś szczególnych działań militarnych, a tym samym widmo zniszczenia jakie niesie za sobą wojna ominęło Zagórzycę.

Fot. 4, Pieczęć Gminy Sageritz, na pieczęci widoczna lilia, 1825 rok

Okres międzywojenny to okres rozkwitu gospodarczego i kulturalnego wsi Zagórzycy. W tym czasie powstaje ogromny młyn

wiatraczny obsługujący Zagórzycę jak i okoliczne wsie i przysiółki. Gospodarstwa rolne rozrastają się tworząc z nieużytków pokaźne powierzchniowo pola uprawne. Największy gospodarz Emil Strengę posiadał gospodarstwo o łącznej powierzchni 46,5 hektara¹⁶.

Fot. 5, Młyn wiatrowy mieszkańców Sageritz, 1937 rok

W Zagórzycy istniała gospoda wiejska prężnie funkcjonująca. Jej właściciel Ferdinand Groth stał się dzięki dobrze prosperującej infrastruktury jednym z zamożniejszych mieszkańców wsi.

Środowisko kulturalne miejscowości Zagórzycę jak na osadę wiejską było dobrze rozwinięte. Miejscowość posiadała koło teatralne, orkiestrę (kontrabas, skrzypce, puzon, klarnet, trąbka), która często uświetniała kościelne bądź wiejskie uroczystości. W 1937 roku pięćdziesiąt lat swojego istnienia obchodził założony w 1887 roku chór mieszaný w Zagórzycy¹⁷. W dniu swoich obchodów skupiał siedemdziesiąt czterech członków.

¹⁶ K. H. Pagel, Der Landkreis Stolp in Pommern, Lübeck 1989, s. 840.

¹⁷ K. F. Wenzlaff, Gemeinde Sageritz Landreis Stolp - Berichte und Sammlungen, Hademarschen 1999, s. 301.

Fot. 6, Chór mieszkańców Sageritz, 1937 rok.

W 1920 roku w miejscowości utworzono szkołę. Składała się z dwóch klas (dzisiejszy budynek Zespołu Szkół w Zagórzycy i mieszkanie p. Żulińskich). Nauczanie prowadziło dwóch nauczycieli: H. Lettow, H. Gaul. W 1922 roku do szkoły w Zagórzycy uczęszczało pięćdziesięcioro dzieci. Rozwój szkoły był bardzo prężny. Już w 1932 roku było sto osiemnaście dzieci w ośmiu oddziałach¹⁸.

Fot. 7, Zdjęcie ślubne Hochzeit Hans Loll, Erna Albrecht,
46 członków rodziny, 13 grudnia 1932 rok.

¹⁸ Ibidem, s. 261.

Według źródeł do wybuchu drugiej wojny światowej w 1939 roku można wyróżnić następujące dane związane z miejscowością Zagórzycą:

- powierzchnia w 1939 r. – 729 hektarów,
- ludność w 1939r. – 499 osób,
- liczba gospodarstw domowych w 1939 r. – 140 gospodarstw,
- liczba domów mieszkalnych w 1925 r. – 96 domów,
- okręg administracyjny w 1939r. – Mianowice,
- Urząd Stanu Cywilnego w 1939r. – Mianowice,

Fot. 8, Siedziba Burmistrza Sageritz, na zdjęciu burmistrz Wenzlaff, 1943 rok.